

Részletek a 40/2002. (V. 24.) OM rendeletről:

Magyar nyelv és irodalom, középszintű írásbeli vizsga

„Az írásbeli vizsgafeladatok megoldásakor a Magyar helyesírási szótár használható. A Magyar helyesírási szótárból vizsgacsoportonként négy példány szükséges. A szótárról a vizsgáztató intézmény gondoskodik.”

Magyar nyelv és irodalom, emelt szintű írásbeli vizsga

„Az írásbeli vizsgafeladatok megoldásakor a Magyar helyesírási szótár használható, amelyből vizsgacsoportonként négy példány szükséges. A példányokról a vizsgáztató intézmény gondoskodik.”

Helyesírási szótár az érettségien?

Megkérdeztük...

„Megengedném az osztálydolgozatok írásakor is...”

Azt gondolom, egyet kell értenünk azzal az intézkedéssel, amely megengedi a helyesírási szabályzat használatát az érettségi írásbeli(k) alkalmával. Hozzáteszem, megengedném az osztálydolgozatok írásakor is.

Miért gondolom?

Ki tud helyesen írni? Aki ismer a szabályzat 299 pontjából valamennyit (ötvenet, százat, százötvenet), s a többitől tudja, hogy nem tudja. Az utóbbi eseteket meg fogja nézni; ezt teszik a felnőttek, még a magyartanár is, ha piros toll van a kezében. Vegyük még hozzá a dolgozatírásakor fellépő stresszt, melynek gátló hatása a szótárba vetett egyetlen pillantással feloldható.

A helyesírás az általános műveltség része, ismerete a tanterv által megkívánt mértékben kötelező; az érettségiig a teljes egészét elvárjuk. Csakhogy! Tudjuk, vannak sűrűn előforduló esetek, vannak finomságok, árnyalatok, vannak – nem kis számban – gondolkodást igénylő témák. (Szándékosan nem említettem súlyos és kevésbé súlyos hibákat, mert ez a csoportosítás erősen szubjektív. Súlyos hiba az ly–j tévesztés, a tulajdonnevek nagy kezdőbetűjének elhagyása? És a vesszőhiba – melyre gyakran mondják, hogy „csak” tévesztés? Hogyan gondolkodjunk a különírásról meg az egybeírásról?)

Természetes dolog, hogy a helyesírás bizonyos pontjainak szilárdan a tanulók fejében kell lenniük (pl. a tárgyrag, a múlt idő, a tulajdonnevek írása). Nem lehet mindent megnézni a szótárban!

Mindenekelőtt a készséget hangsúlyoznám, mert a magyar helyesírás értelemtükröző, s így inkább gondolkodást, mint lexikális ismereteket kíván. Éppen

ezért a dolgozatjavító tanár különös gondot fordítson ennek meglétére, következetes érvényesülésére. Ne legyen dogmatikus a jelenségek megítélésében. Pl. a tulajdonnevek területén nem ritka az érzelmi helyesírás: a Tanárom, az Igazgatóm formát mekkora „bűnnek” tekintsük? És mi legyen a felfogásunk a központozás megítélésében? Ugyanis bizonyos szövegegység felfogható egy mondatnak is, összetettnek is.

A lónak nem csak jobb és bal oldala van, a helyesírásban sem. Ha sikerült tanítványaink gondolkodását valamelyest is kicsiszolnunk, kezeljük is őket gondolkodó főként, a helyesírási szabályok alkalmazásában már-már felnőttként.

Bencédy József

A helyesírási szabályzat, illetve szótár használata az írásbeli érettségi vizsgán

Az érettségizőktől természetesen elvárható, hogy ismerjék a magyar helyesírás alapjait, legfontosabb szabályait, és alkalmazni is tudják őket. Bizonyára ez indokolta, hogy sokáig nem lehetett használni helyesírási segédeszközöket a vizsgákon, így az érettségi vizsgán sem.

Mivel azonban a helyesírás-ismeret nem pusztán lexikális tudás, hanem alkalmazási készség is, sőt inkább az, indokolt és jogos az a törekvés, hogy az érettségiző vehesse igénybe azokat a segédeszközöket, amelyekre a mindennapi írásbeli nyelvhasználatban is támaszkodhat. Hiszen a helyesírási szabályzat olyan szabálygyűjtemény, amelyet betű szerint nem lehet megtanulni, a benne való eligazodás már maga is tudást igényel. Ha valaki egyáltalán nem ismeri, úgysem segít neki sokat, hiszen nem tudja használni. Maga az, hogy a diák tudja, mit kell megneveznie, ill. mit nézhet meg a rendelkezésére álló időben (akár a szótárban is), szintén feltételez helyesírási ismereteket. Ezenkívül pedig a valóság sokszor produkál olyan alakulatokat, amelyeknek helyesírása kérdéses, amelyek nem „tisztá” esetek: ezeknek írásmódjához is támpontot adhat a szabályzat, mivel ilyenkor egyidejűleg több szabály mérlegelése is szükséges lehet.

Jónak tartom, hogy az érettségien lehet használni a helyesírási szabályzatot és a szótárt, hiszen a helyesírás-tanítás célja az, hogy a diákok szabályosan írjanak, nem pedig az, hogy fel tudják sorolni a szabályokat, a példákat és a kivételeket. Még jobbnak akkor látnám a helyzetet, ha a készségfejlesztés minden iskolában következetes lenne, ha a helyesírás-tanítás ötvözné a szabályelsajátítást és az eszközök segítségével való problémamegoldást, s biztosak lehetnénk abban, hogy nincs olyan érettségiző, aki a vizsgán veszi először kezébe a szabályzatot.

Eőry Vilma

„Mi lesz ezután?!“

Bevallom, amikor először hallottam a hírt: helyesírási szótárt használhatnak a diákok az érettségien – ellenérzést váltott ki belőlem az ötlet. Eddig is sok volt – vagy legalább is annak tűnt – a helyesírási hiba a felvételi és az érettségi dolgozatokban! Úgy véltem, hogy a szótár használatával még tovább csökken a helyesírás presztízse.

A *Könyv és Nevelés* kérdése mélyebben elgondolkodtatott az új helyzeten. Lehet, hogy ha a képzés folyamatát hozzáigazítjuk a „kimenethez”, azaz előkészítjük, begyakoroltatjuk, mi több, természetessé tesszük a szótár használatát, akkor ennek hatására nagyobb lesz a helyesírás jelentősége, és megnő a diák felelőssége. A továbbiakban nem mondhatja azt: *nem tudtam*, vagy *nem jól tudtam* – hiszen rendelkezésére áll egy kézikönyv, amelyben utánanézhethet bármilyen helyesírási probléma megoldásának. Oly módon, mintha otthon a házi dolgozatát írná, tehát valóban a mindennapi élethelyzetet, azaz az általános gyakorlatot modellálja az érettségi vizsga szituációja. Arra természetesen nem lesz mód, hogy minden egyes szót kikeressen a szótárból – de ez nem is baj, hiszen a valóságban sem ezt tesszük. Sokkal fontosabb, hogy a diákok megfelelő problémaérzékenységgel rendelkezzenek, azaz tudják azt, hogy mit nem tudnak, mi az, aminek célszerű utánanéznük. Szükség van arra is, hogy szakszerűen meg tudják fogalmazni a helyesírási problémájukat, hiszen csak így tudnak a meglévő címszavak közül megbízható analóg példát keresni a szótárban nem található szavak esetében. Ugyanilyen fontos a szótárhasználat készség szintű birtoklása, mivel nemcsak a betűrendet kell ismerniük, hanem sokkal inkább az adott szótár szerkesztési elveit (pl. tudniuk kell, hogy az akadémiai szótárak bokrosítva közlik a címszavakat, tehát a *létjogosultság*, a *jólét* és a *földi lét* egyaránt a *lét* címszónál található meg).

A képzés során tehát a biztos helyesírási alapkészség kialakítása mellett hangsúlyos szempontként jelenik meg a fent említett három tétel: a helyesírási probléma érzékelése, a probléma szakszerű megfogalmazása és a szótár szerkesztési elveinek készség szintű ismerete. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy ne csak az iskolai körülmények között, hanem a mindennapi életben is fontossá és természetesé váljék az igényes nyelvi kifejezés, amelynek egyik része a helyesírási szabályok figyelembe vétele. Lehet, hogy túlságosan optimista vagyok, de úgy vélem, a szótár legális használata végső soron növeli a helyesírás társadalmi presztízst.

Fercsik Erzsébet

A könyv nem segít azon, aki nem ismeri a betűket

A helyesírási kézikönyveket azért találták ki, hogy az írástudó ember közvetlen útmutatója legyen, ha eltévedne az „ortographia” kacskaringós útvesztőjében. Olykor-olykor a helyesírást tanító magyartanárnak is fel kell lapoznia a „nagy törvénykönyvet”. Gondoljunk csak az egybe- és különírás, vagy a tulajdonnevek

néhány speciális fajtájának rejtelseire. Arról nem is beszélve, amikor a helyesírás javítása közben a tizedik tanulónál látjuk leírva hibásan ugyanazt a szót. Gyanakodni kezdünk, és a segédkönyvet fellapozva nyugodunk csak meg. Vagyis a *Helyesírási Tanácsadó Szótár* és *A magyar helyesírás szabályai* segít, támasz nyújt, ha meginognánk valamilyen helyesírási kérdésben.

Ha meginognánk, elbizonytalanodnánk... És itt vagyunk a probléma magjánál!

Meginogni, elbizonytalanodni csak az tud, akinek van min, aki mögött komoly tudás és hosszú gyakorlat áll. A segédkönyv annak segít, aki alapvetően tud helyesen írni, mert megtanulta, mert sok helyesen leírt szöveget látott (vagyis olvas). És annak segít, aki igényes, foglalkozik a leírt szöveggel. Ha a szövegalkotó rossz helyesíró, legtöbbször fel sem merül benne, hogy valamit hibásan írt. Ha az érettségi napján mégis venné a fáradságot, és a több oldalas fogalmazás megírásakor időt és energiát nem kímélve sűrűn forgatná a kézikönyveket, talán mérseklődik a helyesírási hibák száma, de az egész szövegalkotási feladat értékén nem sokat változtat.

A *Helyesírási Tanácsadó Szótár* használata az érettségien (ami egyébként teljesen beleillik az újfajta érettségi koncepciójába) tehát nem sokat változtat az eredményeken. A könyv nem segít azon, aki nem ismeri a betűket.

Hollós Henriett

Használhassák!

Magyartanárunk – rajongtunk érte – mindig, minden segédeszköz használatát engedélyezte. Mit engedélyezte! Szinte megkövetelte. Ahogyan nemcsak szabad, de „kötelező” volt műelemzések alkalmával antológiát, szöveggyűjteményt stb. használni, akként nyelvtanórákon ott kellett lennie nemcsak a helyesírási szótárnak, de a Magyar szókincstárnak, a Magyar szinonima szótárnak, Tótfalusi Vademecumának stb. (Persze nem külön-külön mindenkinél, de két-három példányban az osztályban. Egymásnak adogattuk – szükség szerint.) Én azt hiszem, hogy csak az tanulja meg jól és alaposan a magyar helyesírást, aki sűrűn forgatja a helyesírási tanácsadó szótárt. Miért ne használhassák a diákok azt az érettségien is? Aki rossz helyesíró, azon a szótár úgyse segít, hiszen minden szót csak nem nézhet meg az ember, az pedig miért lenne baj, ha valaki – néhány szó esetén bizonytalanságba esve – gyorsan kikeresi azt a szótárból. Inkább kerülje el – kényszeresen, ügyetlenül – annak a szónak a használatát? Sokkal jobb, ha arra figyel, mit is akar mondani, mi is a dolgozat tárgya, célja, mintha arra, hogy jaj, nehogy eltévesszek egy ly-t!

Horváth Bernadett

Véleményem szerint...

...nem szabad helyesírási szótár alkalmazását engedni, mert:

1. mire idáig eljutunk, már minimum tizenkét évnyi tanulás van a hátunk mögött; ez idő alatt illő lett volna elsajátítani a magyar nyelv helyes használatát;
2. meg nem engedhető előnyöket adhat a felkészületleneknek. (Vagy ellenőriznék, hogy nem „preparált” szótár van-e a maturálónál? Ki, mikor, hogyan?)
3. feltéve, hogy használhatja a helyesírási szótárt: egy-egy kifejezést lehet, hogy helyesen ír le (persze az ékezeteket nem slendriánul), de hogy hova kell tenni vesszőt, pontot, felkiáltó- vagy kérdőjelet (a kettősponttól, pontosvesszőről, gondolatjelről sem megfélekezve), alany, állítmány, jelző, határozó – hogy ne mondjam: szövegközpontozás – nos, ezekre nem ad, nem adhat választ maga a szótár.
4. lavinát indíthatna: ha ezt lehet, akkor használhassunk matematikai képletgyűjteményt is.

Mindenképpen több energiát kell tanároknak, diákoknak befektetniük nyelvünk megőrzésére, ápolására, nem feledve: „nyelvében él a nemzet”.

Korpás Tamás

Helyesírás szótár nélkül

Tételként szögezhetjük le: anyanyelvünkön helyesen írni kötelesség, önbecsülés és magyarság dolga. Nem fellengzős, patetikus megállapítás ez, hanem sokaktól alátámasztott, alaposan megokolt vélemény – legyen elegendő e helyütt csak Páskándi Gézára hivatkozni, aki az anyanyelvet, annak használatát a szakrális szférához tartozónak gondolta. Amikor a magyar ember az anyanyelvén megfogalmazott szöveget ad ki kezéből, bizonyítványt is kiállít magáról: miként áll ő nyelvhűség, tudatosság, alaposság dolgában. És mivel az emberek levélírás, ügyesbajos papírmunkák intézése vagy éppen kérvények megfogalmazása közben nem szótárak után kapkodnak, hanem gondolataikat összeszedve, érzéseiket formába öntve írnak, minimális feltétel, hogy a szabatos kifejtés mellett a magyar helyesírás törvényerejű szabályainak megfeleljenek.

Tekinthetjük ezt a kérdést a használat nézőpontja után az oktatás felől is. Egy átlagos képességű diák tizenkét évnyi tanulás után jut el az érettségi vizsgáig. Tizenkét tanéven át tanulja a magyar helyesírást, és természetesen nemcsak magyarórákon, de a helyes írást (így két szóban!) meg kell követelnie a történelem, a biológia, a földrajz vagy a fizika szakos tanárnak is. Vagyis minden iskolai írásbeli munkával szemben támasztott alapvető követelmény, hogy az helyes magyarsággal fogalmazódjék meg. Természetesen meg kell említeni e szempontból is az irodalmi művek – esetünkben például a kötelező olvasmányok – helyesírást fejlesztő, a nyelvtani normákat tudatosító hatását is. Ilyenformán tehát tizenkét évnyi folyamatos tanulás és következetes számonkérés után nem túlzó követelmény,

hogy az érettségiző diák ne szoruljon a helyesírási szótár „mankójára”. Persze azért előfordulhat, hogy valaki bizonytalan egy szó helyesírásában (leggyakrabban az egybe- és különírás kérdése okoz gondot), nos akkor használja az adott szó szinonimáját. Ehhez nyilván megfelelő szókincsre van szükség, amit a már említett rendszeres olvasás alakíthat ki, és persze az igényes olvasmányok.

Az érettségizőnek biztosnak kell lennie a magyar helyesírás kérdéseiben, noha a tanulás soha nem ér véget. A folyton változó, alakuló nyelv, a három-négy évtizedenként megreformált helyesírás igényli az ismeretek megújítását. Ahogyan Nagy László írta: „Nem elég magyar anyanyelvűnek születnünk, tanulnunk kell magyarul a síríg.”

A mindenki előtt álló feladat tehát nem kevés: folyamatos tanulás és biztos tudás – ebben áll a magyar helyesírás dolga.

Mezey László Miklós

Amennyiben címet kellene adni...

...ennek a kis terjedelmű „szösszenetnek”, akkor azt írnám fölé: „Egy elmulasztott lehetőség”. Ugyanis – ha jól tudom – a 2006. évi érettségien használhatták másodszor a tanulók dolgozatuk megírása közben a magyar helyesírási szótárt. De nem igazán használták. Legalábbis ezt bizonyította a dolgozatok helyesírási színvonala. Ugyanis azt tapasztaltam, hogy akik négy év során gyenge helyesírók voltak, ugyanúgy nem vették igazán figyelembe a magyar helyesírás három fő elvét, a kiejtését, a szóelemzőjét és a hagyományosét. Volt olyan dolgozat is, amelyben a jelölt az „elemi” szót „ellemi”-nek írta. Sajnos azonban a jobbak is elkövettek apróbb hibákat, például a magánhangzók időtartamának jelölésekor.

De miért nem lapozták föl a helyesírási szótárt? A magyarázat egyszerű: négy év alatt nem alakult ki bennük a szükséges problémaérzékenység és gyakorlati képesség. Hiszen az írásbeli érettségiig egyetlen iskolai dolgozat írása közben sem használhatták a helyesírási szótárt, s az érettségien egyszerre nyakukba szakadt ez a lehetőség, ők pedig nem tudtak élni vele.

Gyanítom, többségük otthoni polcain sincs meg ez a könyv, tehát a házi dolgozatok írásakor sem használták. Javallanám az oktatás irányítóinak, hogy legalább az utolsó tanévben engedélyezzék a helyesírási szótár használatát az iskolai dolgozatok írásakor, így az érettségire a jelöltekben kialakul a megfelelő alkalmazási képesség, amely majd tovább erősödik a következő években, évtizedekben is.

Mohos Sándor

Királyok erénye... a helyesírás

Az új rendszerű érettségi – kétségtelenül – legenyhébb gondja az írásbeli vizsgákon használható helyesírási szótárak ügye.

A helyesírás (megjegyzem: a szépírás ugyanúgy) manapság nem tantárgy. Azzal, hogy valaki a helyesírás szempontjából körültekintő módon készít el egy írásművet, legfőképpen a tiszteletét fejezi ki a „címzett”, vagyis a majdani olvasó-bíráló-értékelő irányában.

A másik oldalról nézve a helyesírás az alapműveltség része, amit az ember „otthonról” hoz: leghatékonyabb fejlesztője nem (vagy csak: alig) a magolás, vagy a racionális gondolkodás, hanem az állandó tréning. Ha az értelmiségi beállítottságúak számára valamilyen mértékben alapmagatartássá válik a helyesírási gondosság, többre nem is vágyakozhatunk.

Az írásbeli érettségizők tantermeiben a helyesírási szótár használatának lehetősége ezt az alapmagatartást igazolja. A korábbi gyakorlat (a helyesírási szótár használatának tiltása) éppen ezt az alapmagatartást nem engedi gyakorolni: úgy adjon képet magáról az érettségiző, hogy ne a vérében hordott „királyi” erényeire, hanem „tisztán” a megtanult ismeretekre támaszkodjon.

A helyesírás tehát így az etikai elvárások közelébe került: hogyan kell viselkedni az írásbeli érettségin? Mutassa a legpozitívabb vonásait az érettségiző, tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a róla alkotott vélemény a lehető legkedvezőbb legyen. Mozgósítsa „királyi” erényeit minden tekintetben. (A szóbeli vizsga idején is ez lesz az alapvető etikai követelmény.)

Ez a helyesírási szótár szabad használatának üzenete.

Németh Kálmán

Használható-e helyesírási szótár az érettségin?

Azt hiszem, az idők kezdete óta mindenki mindent megtett azért, hogy az érettségi valamiképp egészen természetellenes, a normális, mindennapi életből kiváló, attól elütő, annak szabályaival, rendjével mereven szembenálló, extrémül sajátos valami legyen. Talán elképzelhető, hogy ezen a különös és alig valamivel indokolható helyzeten legalább némileg változtassunk. Például azzal – önmagában persze ez kicsiny és jelentéktelen apróság –, hogy engedélyezzük az érettségi dolgozatok írásakor a helyesírási szótár használatát.

Miért? Elsősorban nyilvánvalóan azért, mert minden más esetben használhatják azt a tanulók. Használhatják később is, jó lenne, ha egész életükben használnák, miért csak ausgetippelt az érettségin ne használhassák? Másodjára azért, mert el sem tudom képzelni, mi haszna és értelme lenne annak, ha nem használhatnák. Az érettségi dolgozat(ok) célja nem lehet az, hogy millió és egy dolog mellett még arról is tanúskodjanak, mennyire tud a dolgozatíró helyesírási szótár *nélkül* helyesen vagy helytelenül írni. A helyesírás persze igen fontos dolog, ám az élet

minden más szituációjában használható, sőt használandó a helyesírási szótár, mindig minden írásbeli munka helyesírása akként ítéltetik meg, hogy feltételezhető, írója keze ügyében ott volt a helyesírási szótár, miért *csak* az érettségi dolgozat legyen ez alól kivétel? Harmadjára azért, mert a helyesírási szótár használatát, gyors és biztos használatát mindenképp meg kell tanulni, be kell gyakorolni, természetessé kell tenni. Az érettségi dolgozat írásakor legyen annak előnye, aki rutinosan és biztosan kezeli a helyesírási szótárat. (Amint az idegen nyelvű szótárak használata is egészen természetes kell, hogy legyen. Soha nem arra vagyunk kíváncsiak, miként tud valaki idegen nyelven szótár *nélkül* írni, hanem arra *is*, hogy kiismeri-e magát egy-egy nagyszótár nemcsak képletes értelemben vett dzsungelében.)

Minket, hajdani magyar szakos egyetemistákat a magyar nyelv kiemelkedően nagy tudósa és szerelmese, Szathmári István professzor, állandóan arra biztatott, hogy mindenkor álljon kezünkre a helyesírási szótár. Azt mondta volt, hogy nemcsak ő, de maga Bárczi professzor úr is sűrűn forgatják azt. Szóval a magyar nyelvtudomány nagyjai, professzorai, akadémikusai használhassák a szótárt, az érettségizők azonban ne?

Vajda Kornél

Készült a Könyvtárostanárok Egyesületének szakmai napján
(Országos Széchenyi Könyvtár, 2006. május 4.)